

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ****PROBLEMATIC ISSUES OF OPERATIONAL SUPPORT OF CRIMINAL PROCEEDINGS**

**Козаченко О.І., д.ю.н., старший науковий співробітник,
професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого
ORCID ID: 0000-0003-1449-3670**

**Іскендеров Ельчін Фірдовсі Огли, д.ю.н.,
старший науковий співробітник,
професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності,
Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого
ORCID ID: 0000-0002-9613-3806**

У науковій статті встановлено, що законодавче врегулювання питань оперативного супроводження кримінального провадження має відбуватися передусім шляхом унесення відповідних змін і доповнень до КПК України. Але зазначені зміни мають бути системними та повинні врегульовувати всі проблемні питання участі оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. Визначено й розкрито єдність основних завдань кримінального судочинства та оперативно-розшукової діяльності як методологічної передумови оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства та його стадії досудового розслідування; місце й пізнавальну роль оперативно-розшукової діяльності в досудовому розслідуванні. Ці питання пов'язані здебільшого з положеннями ст. 41 КПК України, якими фактично ліквідовано інститут оперативного супроводження кримінального провадження. Такі законодавчі новації викликали нищівну критику з боку науковців і практиків. Проте вони досі не враховані. Обґрунтовано необхідність запровадити інститут оперативного супроводження кримінального провадження безпосередньо до кримінального процесу. З цією метою запропоновано передбачити у ст. 41 КПК України право оперативних підрозділів здійснювати оперативне супроводження кримінального провадження шляхом застосування комплексу заходів, що є мінімальним втручанням в особисте та сімейне життя. Встановлено, що правовою основою моделі оперативно-розшукового супроводження досудового розслідування є одночасне базування цього процесу як на нормах кримінально-процесуального права, регулюючого порядок досудового розслідування, так і на нормах оперативно-розшукового права, що регламентує оперативно-розшукову діяльність. У такому інтегрованому правовому режимі реалізуються: узгоджені в правовому відношенні норми, що визначають підстави, умови, порядок, терміни здійснення заходів ОРД; єдині цілі й завдання діяльності суб'єктів ОРД і досудового розслідування в рамках розслідування кримінального провадження; процесуалізація фактичних даних – результатів ОРД та введення останніх у досудове розслідування. Зроблено висновок, що правове регулювання інституту оперативного супроводження кримінального провадження сьогодні є неповним, розбалансованим, не сприяє ефективному виконанню завдань кримінального судочинства та його стадії досудового розслідування.

Ключові слова: кримінальне судочинство, оперативно-розшукова діяльність, правове регулювання, досудове розслідування, нормативно-правові акти, оперативне супроводження.

The scientific article establishes that the legislative regulation of issues of operational support of criminal proceedings should primarily be carried out by introducing relevant amendments and additions to the Code of Criminal Procedure of Ukraine. However, these changes should be systemic and should regulate all problematic issues of the participation of operational units in criminal proceedings. The unity of the main tasks of criminal proceedings and operational-search activities as a methodological prerequisite for operational-search support of criminal proceedings and its stage of pre-trial investigation is determined and revealed; the place and cognitive role of operational-search activities in pre-trial investigation. These issues are mainly related to the provisions of Article 41 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, which effectively eliminated the institution of operational support of criminal proceedings. Such legislative innovations have caused devastating criticism from scientists and practitioners. However, they have not yet been taken into account. The need to introduce the institution of operational support of criminal proceedings directly to the criminal process is substantiated. For this purpose, it is proposed to provide in the Article 41 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine the right of operational units to carry out operational support of criminal proceedings by applying a set of measures that are minimal interference in personal and family life. It is established that the aravov basis of the model of operational-search support of pre-trial investigation is the simultaneous basing of this process on both the norms of criminal procedural law regulating the procedure of pre-trial investigation and the norms of operational-search law regulating operational-search activities. In such an integrated legal regime, the following are implemented: legally agreed norms that determine the grounds, conditions, procedure, and terms of implementing operational-search measures; unified goals and objectives of the activities of subjects of operational-search activities and pre-trial investigation within the framework of the investigation of criminal proceedings; proceduralization of factual data – results of operational-search activities and introduction of the latter into the pre-trial investigation. It is concluded that the legal regulation of the institute of operational support of criminal proceedings today is incomplete, unbalanced, and does not contribute to the effective implementation of the tasks of criminal proceedings and its stage of pre-trial investigation.

Key words: criminal proceedings, operational and investigative activities, legal regulation, pre-trial investigation, regulatory legal acts, operational support.

Актуальність теми. Сьогодні ідея активного використання можливостей ОРД в інтересах кримінального судочинства як одного з основних засобів пізнання злочинів у кримінальному процесі та використання її результатів як інформаційної основи для прийняття процесуальних рішень у межах кримінального провадження, про проведення слідчих дій, про застосування примусових заходів і заходів безпеки до учасників кримінального судочинства, а також для отримання доказів у кримінальному провадженні не лише активно розглядається з позицій теорії, але й знаходить своє вираження в законодавстві та на

практиці. Ще однією проблемою використання можливостей ОРД в межах кримінального провадження є те, що сьогодні немає формальних законних підстав для використання у кримінальному провадженні не лише тієї інформації, яку одержують оперативні підрозділи шляхом негласного співробітництва, а й відомостей, одержаних ними в результаті проведення оперативно-розшукових заходів, які не знайшли аналогів у переліку негласних слідчих дій.

Тому цілком закономірно у сучасному законодавстві України, поряд із визнанням самостійного правового статусу як кримінального процесу, так і оперативно-

розшукової діяльності, водночас на ціле-змістовному та функціонально-дієвому рівні цих двох правових галузей виявляється певна єдність їхньої мети і завдань. Сприймаючи цю єдність як вихідну методологічну й правову передумову формування інституту оперативно-розшукового супроводження в межах кримінального провадження, вважаємо за необхідне дослідити й розкрити її в даній статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичною основою статті є широкий спектр наукових і законодавчих джерел. Основними з них є закони та законопроекти України, урядові програми та інші нормативно-правові акти. Зважаючи на актуальність проблеми використання можливостей оперативного-розшукової діяльності в інтересах кримінального судочинства, у тому числі і його оперативного супроводження, ця проблема впродовж уже достатньо тривалого часу розглядається в різних ракурсах у роботах фахівців у галузях кримінального процесу, оперативного-розшукової діяльності, криміналістики. Так, вагомий внесок у дослідження окремих її аспектів зробили В. К. Антонов, Ю. В. Астаф'єв, О. М. Бандурка, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Д. І. Бедняков, Р. С. Белкін, В. В. Гевко, Ю. М. Грошевий, Е. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, Є. А. Доля, В. Я. Дорохов, А. Я. Дубинський, Г. О. Душейко, В. І. Зажичський, А. В. Іщенко, Н. С. Карпов, І. П. Козаченко, О. Н. Колесніченко, М. Й. Курочка, В. К. Лисиченко, Е. Д. Лук'янчикова, О. Р. Михайленко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, Б. Г. Розовський, О. П. Снігєрьов, С. М. Стахівський, В. Т. Томін, С. А. Шейфер, М. Є. Шумило, О. Ю. Шумилов та інші вчені.

Проте незважаючи на гостру сучасну актуальність проблеми, про яку йдеться, вона ще не була у вітчизняній правовій науці предметом дослідження. Останнім часом ця проблема все частіше розглядається через призму поняття оперативного-розшукового супроводження досудового розслідування (або загалом кримінального судочинства) як відповідного правового інституту. Разом з тим і в теорії, і в практиці виявляється ще недостатня визначеність щодо цього поняття, його правової сутності, а також місця, ролі й механізмів реалізації в кримінальному судочинстві. Попри законодавчого прийняття багатьох правових норм, спрямованих на становлення і розвиток зазначеного інституту, нормативно-правова база за цим напрямом правозастосовної діяльності поки що майже відсутня.

Постановка завдання. Метою пропонованого наукового дослідження є обґрунтування нормативно-правового забезпечення та залучення до процесу досудового розслідування потенційних пізнавальних можливостей ОРД, зокрема, для формування доказової бази, з'ясування всіх обставин розслідуваного злочину і т. ін. Так само й працівники оперативних підрозділів ще слабо володіють методами й способами пошуку та отримання фактичних даних, які можуть бути використані як докази в кримінальному судочинстві.

Ураховуючи зазначене, авторами зроблено спробу визначити теоретичні, науково-прикладні та нормативно-правові поняття і сутності оперативного-розшукового супроводження досудового розслідування та загалом кримінального судочинства як правової й правозастосовної категорії; наявність певних вад і неузгодженостей в системі кримінально-процесуального та оперативного-розшукового законодавства, а також відомчого нормативно-правового регулювання цих питань.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасний етап розвитку національної української правової системи ставить на порядок денний необхідність внесення науково обґрунтованих ідей і пропозицій у кримі-

нально-процесуальне законодавство щодо використання результатів ОРД у кримінальному судочинстві. Теоретико-прикладні дослідження правових і тактичних проблем з цього питання, незважаючи на досить широке коло досліджуваних його окремих аспектів, у тому числі й на монографічному рівні [1–6], не втрачають актуальності й сьогодні.

Сьогодні ідея активного використання можливостей ОРД в інтересах кримінального судочинства як одного з основних засобів пізнання злочинів у кримінальному процесі та використання її результатів як інформаційної основи для прийняття процесуальних рішень про відкриття кримінального провадження, про проведення слідчих дій, про застосування примусових заходів і заходів безпеки до учасників кримінального судочинства, а також для отримання доказів у кримінальному провадженні лише активно розглядається з позицій теорії, але й знаходить своє вираження в законодавстві та на практиці.

Розуміючи необхідність існування інституту оперативного-розшукового супроводження кримінального провадження, його важливу роль у виконанні завдань боротьби зі злочинністю, представники МВС України постійно намагаються легітимізувати його на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

Так, п. 5.1 та 5.2 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затвердженої Наказом МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700, містили положення, які регламентували супроводження оперативними працівниками кримінального провадження у складі слідчо-оперативних груп з моменту його створення до оголошення судом вироку [7].

Із скасуванням вказаного нормативно-правового акта було введено в дію Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджену Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липня 2017 р. № 575 [8]. У цьому документі продовжено спробу легітимізації інституту оперативного супроводження кримінального провадження.

Зокрема, там містяться наступні положення:

«Оперативний супровід досудового розслідування забезпечується з моменту створення слідчо-оперативної групи і до ухвалення судом вироку або постановлення ухвали, які набрали законної сили, або у разі закриття кримінального провадження» (п. 1 розд. 5) [8].

«Працівники оперативного підрозділу, включені до складу слідчо-оперативної групи, самостійно надають слідчому обґрунтовані пропозиції щодо необхідності проведення конкретних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій» (п. 2 розд. 5) [8].

«За наявності достовірної інформації про наміри підозрюваного, до якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, переховуватися від органів досудового розслідування, незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, експерта, спеціаліста у тому самому кримінальному провадженні, вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, працівник оперативного підрозділу складає мотивований рапорт, який доповідає слідчому для прийняття ним рішення про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку та фіксацію протиправних дій і можливість змінити запобіжний захід на більш суворий у порядку, встановленому законом» (п. 1 розд. 7 Інструкції) [8].

Отже, зазначений нормативно-правовий акт надає оперативним підрозділам повноваження, які: по-перше, ширші за ті, що встановлені КПК України [9] (здійснення

оперативного супроводження кримінального провадження); по-друге, прямо суперечать йому (в частині ініціювання оперативними працівниками СРД та НСРД).

Такий самий підхід має місце і в інших підзаконних нормативно-правових актах МВС України.

Визнаючи необхідність запровадження та чіткого нормативноправового урегулювання інституту оперативного супроводження кримінального провадження, маємо зазначити, що спроби зробити це на рівні підзаконних нормативно-правових актів не можуть бути продуктивними. Адже яким би чином не були сформульовані відповідні положення, не вдасться уникнути їх колізії з нормами КПК України. Отже, оперативне супроводження кримінального провадження має бути урегульоване на законодавчому рівні. Тому ми вітаємо позиції тих учених, які пропонують внести відповідні зміни до КПК України. Так, А. О. Шишкін пропонує у КПК України закріпити окремою нормою визначення поняття оперативного розшукового супроводження (забезпечення) процесу досудового розслідування та конкретні повноваження співробітників оперативних підрозділів у цьому напрямі [4, с. 149–150].

Але запровадження до КПК України [9] лише визначення оперативного супроводження кримінального провадження буде недостатнім для урегулювання цього інституту у кримінальному процесі. Тому слушною є пропозиція М. Ю. Коника [5], який зазначає, що ст. 41 КПК України необхідно доповнити положенням про те, що оперативні підрозділи, за погодженням з прокурором, уповноважені заводити справи оперативного супроводження кримінального провадження. У межах цих справ їм потрібно надати право, за погодженням зі слідчим, використовувати заходи, що за сутністю аналогічні заходам оперативного (ініціативного) пошуку. До таких заходів науковець відносить аналітичну розвідку; оперативно-пошуковий моніторинг з використанням конфіденційного співробітництва; оперативне опитування (у тому числі негласне); оперативну установку; короткочасне спостереження у публічно доступних місцях [5, с. 7]. На жаль, учений не розкриває зміст кожного з цих заходів. Так, незрозумілим є «оперативно-пошуковий моніторинг з використанням конфіденційного співробітництва» і чим короткочасне спостереження у публічно доступних місцях відрізняється від візуального спостереження за місцем, що передбачено ст. 269 КПК України [9].

Своєю чергою, А. М. Черняк [6, с. 30], досліджуючи питання протидії злочинам у сфері міжнародного студент-

ського обміну, пропонує закріпити у КПК України перелік заходів оперативного супроводження кримінального провадження, назви яких прямо вказують на їхній зміст і не потребують формулювання дефініцій. До таких заходів учений відносить: опитування осіб за їх згодою; обстеження публічно доступних об'єктів; обстеження публічно недоступних об'єктів за згодою осіб, у розпорядженні (користуванні) яких вони перебувають; збирання публічно доступної інформації з будь-яких джерел; збирання інформації з обмеженим доступом, яка міститься в інформаційних банках даних правоохоронних органів, відповідно до їх компетенції; одержання конфіденційної інформації за згодою осіб, які мають доступ до неї; візуальне спостереження в публічно доступних місцях; короткочасне впровадження в криміногенне середовище; комплексний аналіз інформації, одержаної під час інших заходів оперативного супроводження кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, у досудовому розслідуванні конкретного злочину [6, с. 30].

Відтак, правове регулювання інституту оперативного супроводження кримінального провадження сьогодні є неповним, розбалансованим, не сприяє ефективному виконанню завдань кримінального провадження та забезпеченню прав людини.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Правовою основою моделі оперативно-розшукового супроводження досудового розслідування є одночасне базування цього процесу як на нормах кримінально-процесуального права, регулюючого порядок досудового розслідування, так і на нормах оперативно-розшукового права, що регламентує оперативнорозшукову діяльність. У такому інтегрованому правовому режимі реалізуються: узгоджені в правовому відношенні норми, що визначають підстави, умови, порядок, терміни здійснення заходів ОРД; єдині цілі й завдання діяльності суб'єктів ОРД і досудового розслідування в рамках розслідування кримінального провадження; процесуалізація фактичних даних – результатів ОРД та введення останніх у досудове розслідування. Для виправлення цього становища необхідно запровадити інститут оперативного супроводження кримінального провадження безпосередньо до кримінального процесу. Для цього у ст. 41 КПК України потрібно передбачити право оперативних підрозділів здійснювати оперативне супроводження кримінального провадження шляхом застосування комплексу заходів, що є мінімальним втручанням в особисте та сімейне життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дідоренко Е. О., Кириченко С. О., Розовський Б. Г. Процесуальний статус ОРД у кримінальному судочинстві : монографія. Луганськ : РВВ ЛІВС, 2000. 95 с.
2. Обшало С. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам при здійсненні кримінального провадження: монографія. Д. : Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 264 с.
3. Сухорада І. О. Документування злочинів у сфері банківського кредитування оперативними підрозділами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 20 с.
4. Шишкін А. О. Теоретичні та організаційно-тактичні основи оперативно-розшукової діяльності щодо боротьби з одержанням неправомірної вигоди службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2015. 230 с.
5. Коник М. Ю. Прокурорський нагляд за документуванням оперативними підрозділами одержання неправомірної вигоди службовою особою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2017. 20 с.
6. Черняк А. М. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну оперативними підрозділами : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. К., 2018. 40 с.
7. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14 серп. 2012 р. № 700. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS391.html.
8. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>